

T R E

N D R

E D E

2017

TRENDREDE

2017

Wat er vooraf ging..

Dit is alweer de zevende TrendRede. We stellen ons tot doel om de fluisterende stem van de vooruitgang te versterken. De behoefte daaraan lijkt alleen maar te groeien. Dus ook dit jaar kanaliseren we de opkomende geluiden, om ze vervolgens te orkestreren tot een samenhangende toekomsttoon.

We hebben geworsteld met deze TrendRede. In de afgelopen jaren benoemden we telkens het stuwmeer aan ongenoegen dat zich verzamelde aan de flanken van de samenleving. De dam is doorgebroken en de rancune stroomt dik door de straten. Is er nog iemand die een 'ga rustig slapen het komt allemaal goed' houding aan durft te nemen?

De systeempijn is bijkans ondragelijk geworden. Overal om ons heen komt de bureaucratie roestend en ratelend tot stand. Terwijl de burger woedend roept dat de echte problemen niet aangepakt worden, wijzen de belanghebbenden vooral naar elkaar. Nederland bevindt zich in een staat van bewuste onbekwaamheid. Dat het anders moet is duidelijk. Over het hoe wordt getwijfeld en gesteggeld. Buiten het zicht van de camera's rollen pioniers en early adopters het nieuwe uit. Is de voorzichtige systeemvernieuwing too little, too late en maken we een maatschappelijke revolutie mee? Hoe staat Nederland ervoor, anno 2017?

**de kleine
betekenis**

systeem

De Drift

We zijn narrig. Daarmee openden we de vorige TrendRede. Dit jaar zou het een understatement zijn. De natuurlijke bedding van de samenleving is uitgesleten. De demping is verdwenen uit de discussie en we komen nergens meer uit. Het lijkt erop dat we allemaal een minderheid zijn geworden.

Op dit moment voelt een groot deel van Nederland zich buitengesloten. Anderen krijgen aandacht, maar wie ziet mij? Zoals een Rotterdammer het NRC Handelsblad vertelde: "Er is geen een partij die het helemaal met mij eens is." Het is de eenzaamheid van de moderne burger verwoord. We zien hoe mensen, in hun verbeten strijd om zelf gehoord te worden, anderen buitensluiten. We dreigen te vervallen tot een samenloze leving. Niemand lijkt zonder eigenbelang en daarom staan discussies op scherp zodra ze geopend worden. De beleefdheid is het eerste slachtoffer. Er woedt een hevige strijd tussen de gefluisterde nuance en het hard geschreeuwde eigen gelijk. De verbijstering is wederzijds.

Versnippering, verwarring, vernietigingsdrift

Er is sprake van versnippering en verwarring. De corrigerende en beschavende werking van de gedeelde *dagelijkse realiteit* wordt aangetast door gegoochel met gegevens en het creëren van nepnieuws, waarmee de waarheid van de ander ontwricht wordt. De *virtuele werkelijkheid* vormt een veilige vluchthaven. Niemand is er gebonden aan enige fysieke realiteit en dus kan men zonder limiet zijn behoeften bevredigen. Het onderscheid tussen virtuele werkelijkheid en dagelijkse realiteit is bijna verdwenen. Op het kruisvlak is de *gevoelde werkelijkheid* ontstaan. Deze wordt gevoed door emotionele afstemming, op basis van door algoritmes gestuurde updates. De technologie maakt onze wereld kleiner. Anderen kunnen feiten aandragen, maar dat helpt niet. Men maakt zich zorgen dus moet er wat aan de hand zijn.

'Freedom! Freedom!

I can't move

Freedom, cut me loose!

Freedom! Freedom!

Where are you?

Cause I need freedom too!'

Beyoncé, 2016

Het alternatief voor het bestaande heeft in alle gevallen de gunfactor. Een aanzienlijk deel van de samenleving is ondertussen zo kwaad dat men, onder het motto 'kan me niet schelen, weg ermee', juichend bestaande systemen omver schopt. Burgers die een negatieve ervaring hebben met één van de vele in zichzelf vastlopende protocollen, of het nu de zorg betreft, een gemeentelijke instantie of een bankcontact, koppelen dat direct aan het falen van het totale systeem. Het eindeloos herhalen van incidenten binnen (sociale) media leidt tot een zichzelf versterkende woede.

De afbraakmaatschappij

In de vorige TrendRede concludeerden we dat het individu de bouwsteen van de samenleving is. Waren we in 2016 bezig die samenleving af te breken? Woedend trekken mensen hun steen terug – stilletjes hopen dat de instituten, die er alleen voor zichzelf lijken te zijn, zo snel mogelijk in elkaar storten. De vernietigingsdrift komt niet uit de lucht vallen. De lijn van voortdurende vooruitgang is doorbroken. Gedurende decennia opgebouwde zekerheden verdwijnen in rap tempo door een tomeloze *efficiency drive*, die de menselijkheid uit het oog verloren is. Er is veel angst: voor inkomensachteruitgang, voor de toekomst van de kinderen, voor het verlies van de eigen identiteit. Het gevolg is wat Rob Wijnberg in een essay op de Correspondent nationaal-nostalgisme noemt. "Zie daar het tijdsgewricht waarin we zijn beland: te welvarend om massaal in opstand te komen, zuchtend onder het juk van problemen die niets minder dan een revolutie vereisen om op te lossen, gevangen in een politiek systeem dat niet in staat is de vereiste verandering teweeg te brengen, geleid door politici die niet genoeg verbeeldingskracht hebben om daar iets aan te doen."

Handelingsbekwaamheid

Het steekt, wanneer iemand die niet op ons lijkt een aanval doet op de privileges waar we onze zekerheden aan ontleenden. De reacties zijn hard en op de persoon gericht. Een verschil van mening voelt als een directe aanval op een broze identiteit, die vanwege de angst voor verlies een beperkt incasseringsvermogen heeft. Niet iedereen heeft het vermogen individueel te handelen. Zelfregie is de toekomst, maar we weten er niet altijd goed mee om te gaan. Dat wil zeggen: we eisen individuele vrijheid, sluiten ons af voor de consequenties en vinden dat de overheid de verantwoordelijkheid draagt voor wat er mis gaat.

Verbinding kunnen maken is een voorwaarde voor autonomie – en juist op het maatschappelijke cement is bezuinigd. Het sociale verband neemt af, ook door toenemende flexibilisering op het werk. De vaste waarden tussen de steeds

**Samenloze
leving**

**druppel
economic**

flexibelere bouwstenen van de werkvloer verdwijnen – receptionistes en conciërges zijn de jongste slachtoffers van de zucht naar efficiency – en wat overblijft heeft de bestendigheid van een kaartenhuis. Zogenaamde Decentrale Autonome Organisaties functioneren al zonder of met zeer beperkte inzet van medewerkers. In Japan worden algoritmes ingezet in het parlement. Het is een uitdaging voor de gehele maatschappij om werkgelegenheid te herdefiniëren in een toekomst waar voortschrijdende technologie iedere baan zekerheid bedreigt.

Overtuigende wijsheid

Binnen al het datageweld tekent zich een zoektocht naar wijsheid af. Naar mensen die zich uitspreken, niet vanuit autoriteit, maar vanuit levenservaring en rust. Ouderen, bijvoorbeeld, die zelf niets te winnen hebben bij een discussie. Ze lijken grip te hebben op alle onrustige werkelijkheden. Zo prijkt de begin dit jaar op 69-jarige leeftijd overleden zanger David Bowie bovenaan de jaarlijsten, met een afscheidsalbum waarop hij alle grenzen van de popmuziek doorbreekt. De Volkskrant geeft ook een hoge notering aan de 80-jarige Elza Soares, die zingend het dagelijkse geweld van mannen en overheden benoemt. Juist hun leeftijd bepaalt hun overtuigingskracht. Ze kanaliseren emoties (verwarring, afscheid, onrecht), en doen dat in een even vernieuwende als vloeiende taal en vorm, die de polarisatie overstijgt. Eind 2016 werd een indringend pleidooi van de 85-jarige Jan Terlouw massaal gedeeld. Voor zichzelf wenst hij niets, de vernieuwing die hij voorstaat is vooral gericht op jongeren. In Amerika, dat vergeten we al snel nu Donald Trump (die persoonlijk nog wél iets te bewijzen lijkt te hebben) president wordt, voerde de democratische outsider Bernie Sanders (75) in 2016 een opmerkelijke campagne. Zijn succesverhaal: een consistent verleden en een overtuigende wijsheid.

Identiteit binnen de context

Ouders prenten het hun kinderen in. De (sociale) media herhalen het continu. We mogen iemand zijn. We zijn het waard. We zijn allemaal even ongemiddeld geworden. Het individu staat in alle gevallen boven het systeem. Dat betekent wel dat het veilige midden verdwenen is. Er is geen begrensde groep over waarin we nog gewoon kunnen zijn. Hoe staaf ik mijn aangeleerde bijzonderheid, nu de samenleving instabiel is en mijn opgebouwde status onder druk staat? Niet voor niets is identificatie een urgente kwestie. Steun en kracht vindt men in culturele tradities, in overgeleverde rituelen. En in gedeelde strijd. Vanuit zelfgetrokken cirkels gaat men de strijd aan met groepen die een andere identiteit centraal stellen. Wie zijn we, welke behandeling hoort daarbij en hoe zien anderen ons?

Wat we nodig hebben is een waardenwending. Ons ego wordt niet langer gestut met wat we bezitten, maar met wat we toevoegen. Onherroepelijk bewegen we ons richting een samenleving waarin individuele betekenis centraal staat. Het is de

bijdrage van het individu aan het geheel waarop we elkaar gaan aanspreken. Niet wat je bent (qua huidskleur, geloof of overtuiging) is de bepalende factor, maar hoe je die identiteit plaatst binnen de gezamenlijke context.

De nieuwe emancipatie

We herkennen dezelfde maatschappelijke turbulentie als tijdens de late jaren 60 en vroege jaren 70 van de vorige eeuw. Toen draaide het om vrouwen- en homo-emancipatie, nu om alledaags racisme en gender-vrijheid – en een andere kijk op de economie. Emeritus hoogleraar Gloria Wekker stelt zich in haar boek *White Innocence* de vraag waarom 'ras' in Nederland zoveel reactie oproept. Anousha Nzume publiceert in maart het boek *Hallo Witte Mensen*, een humoristisch 'antropologisch onderzoek naar de inheemse Nederlanders' en hun witte fragiliteit.

Steeds meer jongeren onttrekken zich aan de verwachting van een succesvolle carrière. Ze creëren een eigen druppeleconomie. Met het kleine budget dat ieder voor zich beschikbaar heeft helpen ze elkaar een handje, door geld en goederen onderling, buiten het financiële systeem om, in kleine kring te delen of ruilen. Ze duiken een underground in die hier en daar aan de hippiecultuur doet denken. Zijn treitervloggers eigenlijk niet de moderne provo's? Vijftig jaar geleden staken die het Lieverdje op het Amsterdamse Spui in de fik en dansten eromheen. Nu hangen ze voor een Dirk van den Broek en dansen provocerend op een politiewagen.

Het doorbreken van patronen leidt in eerste instantie tot irritatie en verzet, maar uiteindelijk zal de samenleving, net als in de jaren zeventig, veel ideeën overnemen en internaliseren. Wij stellen dat er toenemende aandacht komt voor de sociale en emotionele infrastructuur binnen de samenleving. We openen ons voor de ongemiddeldheid om ons heen en beginnen aan de zoektocht naar een meer menselijke maat.

Cirkels van
vertrouwen

waarden
wending

De Kleine Betekenis

Waar tegenstellingen hard botsen neemt de kans dat we een nieuwe richting in slaan toe. We zitten in de kreukelzone van een waardenwending. Twijfel en ongeduld gaan hand in hand. De splinters vliegen in het rond. Hoewel, misschien wel omdat, de vraagstukken groot zijn, zijn de stappen die gezet worden klein. Allerlei schokkende wereldgebeurtenissen maken ons voorzichtiger. Op de kleine, dagelijkse schaal mist het onderlinge vertrouwen. Worden we niet afgebrand wanneer we een stap durven zetten?

Het is daarom dat er behoefte is aan het Kleine Verhaal. Klein denken geeft grip. De samenleving is op zoek naar een nieuwe, meer menselijke maat. Er wordt nagedacht over nieuwe structuren voor

werk, zorg en financiën. De toon van verandering is reeds gezet. De daadwerkelijke keuze om de wending te maken vereist kracht en verantwoordelijkheidsgevoel. We moeten allemaal iets doen om goed uit de waardenbotsing te komen.

De Stille Kracht van het Kleine Verhaal

Seada Nourhussen beschrijft in Trouw 'de stille krachten achter de luide woede'. Talloze bescheiden vernieuwers duiden, soms vanuit een eenvoudig dagelijks perspectief, de vitale essentie van het samenleven en geven zo betekenis aan maatschappelijke verbinding. De pioniers, die mediageniek prikkend de maatschappelijke comfortzone openbreken, worden opgetild door een onderstroom waarin men driftig experimenteert en verschillende opties uitprobeert. Er komt niet één magische oplossing bovendrijven.

'Now's the time to find a rhyme

That's got a reason

and frees the mind

From angry thoughts,

the racist kind

If we all want a change then

come on get in line'

Prince, 1995

We moeten niet de verschillende achtergronden benadrukken, maar een gezamenlijke voorgrond creëren. Dat zegt columnist Bas Heijne. Hij pleit voor een Groot Verhaal. Wij denken dat daarbinnen vooral behoefte is aan kleine verhalen over blijmoedige pioniers. Door lokale successen te delen, vormen we een tegenwicht voor globale onzekerheden. Als de tijd rijp is kan een individu veel betekenen. Hugo Borst schreef over de zorg voor zijn demente moeder en begon een lobby-campagne. Alle politieke partijen schaarde zich achter zijn oproep om de verpleegzorg actief ter hand te nemen. De zoektocht naar de menselijke maat gaat samen met realistische bescheidenheid. De kleine betekenis, dat is wat we verwachten voor de toekomst. We zijn niet allemaal een Luther King of een Bono. Maar we kunnen iets. Allemaal. En we hebben het 'ongemiddelde' in de anderen nodig om vooruit te komen. Durven we elkaar ruimte te geven?

Vrijheid is een werkwoord

We benoemen vrijheid vanuit een negatieve gedachte, betoogt Paul Teule in het boek *Vrijheid voor Gevorderden*. We denken eraan als lege ruimte, als de afwezigheid van obstakels. Dat werkt niet, als we vooral elkaar als obstakel aanwijzen. Wie door niets omringd wordt, komt tot niets. We hebben behoefte aan positieve vrijheid: dat wat aanwezig moet zijn om te kunnen doen wat we willen. Positieve vrijheid maakt van kale leegte krachtige ruimte. 'Vrij zijn van' wordt dan 'vrij zijn om'. Daarmee wordt vrijheid een werkwoord. We zijn werkelijk vrij wanneer we gezamenlijk een context creëren waarbinnen zoveel mogelijk mensen beschikken over de middelen om hun ideeën te verwezenlijken. Ondanks alle onvrede is Nederland nog steeds een ongeëvenaard goed functionerende ruimte.

Omdat we het unieke talent van het individu de ruimte willen geven, barst het moderne onderwijs uit zijn voegen van de vernieuwingsdrang. Men wil kinderen sociale veerkracht en bouwend vermogen bijbrengen, vaak buiten boeken om, zoals in boscholen of Sudbury scholen. Het is boeiend om te zien hoe men de vrijheid neemt om te experimenteren. De onderwijsinspectie lijkt het oogluikend toe te staan.

Verantwoordelijkheid van meningsuiting

De vrijheid van meningsuiting wordt luid bezongen, maar het koor dat roept om verantwoordelijkheid van meningsuiting wint aan kracht. Ook de aandacht voor universele mensenplichten neemt toe. Het zijn onze individuele keuzes die optellen tot onze geschiedenis – en onze toekomst. Het weten en er niets mee doen is niet langer acceptabel. Als je geen deel van de oplossing wilt zijn, ben je een deel van het probleem.

 Positieve
vrijheid

verantwoordelijkheid van

meningsuiting

Inmiddels telt Nederland zo'n 6000 sociale ondernemingen. Zij bieden werk aan ongeveer 75.000 medewerkers en voegen 3,5 miljard euro toe aan het nationaal inkomen. Er zijn de bekende spelers als Tony's Chocolonely, maar ook Groasis, dat 2 miljard hectare gedegradeerde landbouwgrond wil (her)beplanten. Duncan Stutterheim, oprichter van ID&T, richtte aandeelhoudersclub Follow This op. Hij spoort iedereen aan een aandeel te kopen en zich aan te sluiten, om zo een Groene Revolutie te ontketenen bij Shell. Nelle Kooren van Fairfrog zegt het in het NRC als volgt: "Wij kunnen die verandering naar een zinvolle, eerlijke maatschappij de rug toekeren, of we doen mee en zorgen dat het sneller gaat. We hebben een keus." Triodos startte een campagne onder de noemer 'Verandering kun je kopen'. Steeds meer consumenten steunen plaatselijke entrepreneurs, die lokaal geproduceerde alternatieven aanbieden en ontwijken multinationale ondernemingen die achter hun klantvriendelijke façade vooral (belasting)geld doen wegvloeden. Een startup en bottom-up economie bloeit, gebaseerd op open systemen en duurzame bronnen.

Elastische handhaving

We zijn eraan toe om de kluwen te ontwarren. We dereguleren, op zoek naar het kleine gezamenlijke verhaal. Overal in de samenleving weerklinkt hetzelfde adagium. De professional moet in zijn kracht gezet worden. Dat gaat niet zonder horten of stoten. Veel werknemers kunnen termen als *Eigen Kracht* en *Zelfsturende Teams* nauwelijks nog horen. Ze krijgen noch de instrumenten, noch de ruimte om er werkelijk invulling aan te geven. Daarnaast wil niet iedereen altijd en overal ruimte. Soms werkt sturing sneller en prettiger.

Het zijn de tijden van voortschrijdend inzicht, van verkennen in plaats van bedenken. Van uitproberen wat werkt. De behoefte aan elastische handhaving is groot. Breda kent sinds kort scharrelondernemers. Zij zetten, met behoud van hun uitkering, een onderneming op. Het geld dat ze verdienen vloeit terug naar de gemeente en naar een coöperatie, die de investeringen doet. Ambtenaren moeten daarvoor door tal van regels heen breken ('hoe zit dat met de verantwoording?'). Dat gemeenten toch hun nek uitsteken zegt iets over de wil tot vernieuwing.

De Egeluwte

We zoeken de volharding in het gemeenschappelijke doel, in plaats van in het kortstondige gelijk. Het nieuwe leiderschap is dienend en ethisch gedreven, zoekt naar een verbindende taal. Modern teamwork ontstaat niet binnen een strakke hiërarchie, maar in een tijdelijke, kansgerichte *hub*, een knooppunt binnen een netwerk. De leider is een fluisteraar, eerder dan een schreeuwer. Hij kan uit de

situatie stappen om het grotere plaatje te zien en is zich altijd bewust van wat hij waarom doet. Hij weet voorbij de schil van cynisme het gemeenschappelijke in zijn collega's te raken en hen vanuit intrinsieke motivatie te committeren aan de organisatiedoelen.

Iedereen een algoritme

We hebben betere toegang tot data dan ooit tevoren. Maar een continue datastroom is nog geen informatie. In 2016 werden er 5500 datalekken gemeld bij de Autoriteit Persoonsgegevens en geclusterde data kunnen ongewild misinformatie vormen. Steeds meer scholen maken gebruik van algoritmes, die potentiële probleemgevallen voorspellen. Een verontrustend gevolg is dat docenten soms op huisbezoek worden gestuurd terwijl er niets aan de hand is. Algoritmes zoeken ook vaker de ethische grens op. Ze bepalen in toenemende mate financiële adviezen, wie er als crimineel aangemerkt worden of ernstige aandoeningen hebben (via een fotoanalyse op Facebook, bijvoorbeeld) en of bots achter het noodnummer al dan niet een ambulance sturen. Technologie is voor velen het nieuwe geloof. Enthousiaste bodyhackers claimen dat mensen die geen technologische verbeteringen toelaten in hun lichaam de gehandicapten van de toekomst zijn. Het Internet Der Dingen heeft volgens sommige wetenschappers de status van nucleair gevaar bereikt.

De toekomst vraagt om een bewuste, ongemiddelde benadering van de technologie, waarin de mens werkelijk centraal staat en waar harde data én zachte ervaringsleer ingezet worden om het keuzeproces te optimaliseren.

De Grote Ontluchting

Het ventiel moet open om de opgekropte drift te laten ontsnappen. Pas dan kunnen we de ander dan weer zien voor wat die is - en waar die vandaan komt. Actrice Nazmiye Oral sleepte haar moeder het toneel op en ging in de publieke ruimte het gevecht met haar aan. In de theatervoorstelling *Niet meer zonder jou* zegt ze: "Ik laat mij niet tot een vreemde maken". Het is een zeer persoonlijke uitroep die in een andere constellatie tegen heel Nederland gericht kan zijn. Journalist Rutger Lemm beschrijft in De Volkskrant zijn buurtgenoot Patrick, die vanuit een tuinstoel de straat in de gaten houdt. Het is juist deze man die hem en zijn vriendin uit hun bubbel trekt. Als ze een biertje afwimpelen, slaat hij een nogal directe toon aan: "neem gewoon een biertje, ouwe kut". Hij blijkt de bindende factor in de buurt. Ze horen hem zijn levensmotto verkondigen tegen zijn kleinkinderen: "Iedereen is lief." Wanneer we het idee van een samenleving niet los willen laten, dan kunnen we niet anders dan accepteren dat we daarmee een onontkoombare verbinding aan zijn gegaan. We zullen voorbij de frustratie de gemeenschappelijke ijkpunten moeten zoeken. De wijsheid die we daarbij nodig hebben kan in een volksbuurt op straat liggen. Eenieder draagt iets van wijsheid in zich. Er zijn 17 miljoen kansen op een bijdrage aan het grotere geheel. Aan ons de vraag hoe groot de cirkel is die we, elk voor onszelf, willen trekken.

Ontluchting

De Grote Verandering

Nederland is niet langer een land van overzichtelijke zuilen, open inkijkjes en onderlinge tolerantie. Ons land is een aaneenschakeling van individueel getrokken cirkels, met soms scherpe scheidslijnen. Naast cirkels van vertrouwen zijn er cirkels van wantrouwen ontstaan. Vanuit achterdocht jegens bedreigende cirkels als Europa of wereldwijde handel streeft men naar overzicht en houvast, al is het maar door een zondebok aan te wijzen. 2017 zal een jaar worden waarin vele cirkels botsen, bijna als in een scheikundig model. Maar er ontstaat ook de kans op verbinding of versmelting, of in ieder geval die op een voorzichtige opening, waardoor communicerende cirkels ontstaan.

Een muur optrekken en je afsluiten of ruimte bieden en communiceren zijn tegenovergestelde reacties op eenzelfde fenomeen. Samen kenmerken ze de paradox van onze tijd. Nederland is te klein om elkaar te mijden. We kunnen niet anders dan naar openingen zoeken. Dat is altijd de kracht van onze samenleving geweest en 2017 biedt het podium om die nieuw leven in te blazen. Ondanks alle afschuwelijke gebeurtenissen in de wereld beschikken we nog steeds over de mogelijkheden om met elkaar een functionerende samenleving vorm te geven.

De toekomst wordt opgebouwd vanuit kringen, die zich soms openen en dan weer afsluiten, als een levend mechanisme. Ze liggen naast, tegen en door elkaar. We erkennen de verschillen, hoewel we ze lang niet altijd prettig vinden. De maatschap-

pelijke opdracht is de afstemming tussen uiteenlopende cirkels. Kleine cirkels van vertrouwen, bredere cirkels van betrokkenheid en de grootste cirkels van collectieve belangen.

Grip door begrip

Niet voor niets zijn documentaires populair. Ze tonen wat er speelt in kringen die we zelf niet goed kennen. We krijgen inzicht in de uitzichtloosheid van anderen en dat geeft ruimte tot verzachting en begrip. Niet iedereen heeft een gelijk startpunt meegekregen en sommigen zit het gewoon niet mee. In de film *De kinderen van Juf Kiet* weet de lerares van een klas vol vluchtelingenkinderen een veilige oase te maken. Acteur Jack Wouterse trekt een grotere cirkel en maakt een kinderprogramma met de titel 'Ik ben Nederlander': "Ik wil al die mooie kinderen laten zien, nu iedereen boos is op elkaar." In de tv-reeks *Schuldig* zien we mensen in Amsterdam Noord wegzakken in hun problemen. Jesta96x meldt via social media: "deze documentaire toont ook wel aan hoe het hebben van schulden eigenlijk een diep gat is waar je moeilijk uit klimt omdat het constant maar bij blijft komen en je met de kraan open dweilt." Om de dierenwinkel van eigenaar Dennis te redden wordt inmiddels de ene na de andere actie opgezet. Begrip opent cirkels.

Concordantie op het Buitenveld

Na de ontlasting en ontluchting ontstaat nieuwe ruimte. Laten we die vrij besteedbare ruimte gebruiken om elkaar te ontmoeten en naar elkaar te luisteren. Wie de ander wil kunnen horen moet hem wel opzoeken. Naast een Binnenhof hebben we een Buitenveld nodig. Waar iedereen uit de eigen cirkel treedt en de ander ontmoet op neutraal terrein. Wanneer mensen hun denk- en leefwereld openen, herstelt het fundament van de samenleving zich. We komen vooruit *ondanks* de grote verschillen en het is mogelijk een toekomst op te bouwen *dankzij* de verschillen. Er worden al pogingen ondernomen om de verschillen te bespreken, zonder elkaar uit de eigen cirkel te stoten. Opdat meer mensen zich erbinnen thuis kunnen voelen, worden cirkels voorzichtig vergroot. Er is een wachtlijst van mensen die in gesprek willen gaan met vluchtelingen. In de muziek noemt men dat concordantie: de samenklank van meer dan twee gelijktijdig klinkende tonen. In de samenleving zou het gaan over het formuleren van de gedeelde ijkpunten van de gehele maatschappij. We gaan van gelijk hebben naar gelijk stemmen.

Horizontale democratie

We bewegen naar de horizontale democratie, waarin we meer regelen in kleine kring. Het belang van de rol van burgemeesters neemt toe, omdat het belang van de stedelijke omgeving toeneemt ten opzichte van een centrale regering. En binnen die

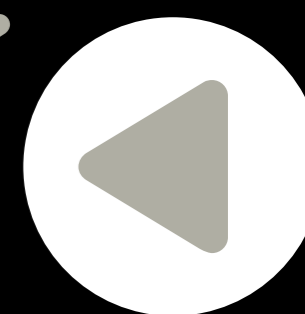
*Ring the bells that
still can ring
Forget your perfect offering
There is a crack,
a crack in everything
That's how the light gets in.'*

Leonard Cohen, 1992

COMMUNICERENDE
CIRKELS

CONCORDANTIE

steden verenigen burgers zich in kleinere kringen, buurtcomités en zorgcoöperaties. De burger streeft niet per se naar autonomie. Hij wil niet overal bij betrokken worden, mist er het overzicht of de tijd voor. De komende jaren zal de vraag centraal staan: welke cirkel trekken we voor welk onderwerp?

De techniek helpt een handje om niveaus van besluitvorming bij elkaar te brengen en de democratie krijgt nieuwe kracht wanneer mensen zien dat de verbindingslijnen kort zijn. Zo blijkt dat bewoners minder weerstand hebben tegen windmolens, wanneer er lokale energiecoöperaties actief zijn. Dat is het effect van deelnemen aan transitie.

De Nationale Veerkracht

Sommige bestaande cirkels krimpen, andere dijen uit. Zo is het BNP niet langer een geschikte maatstaf. In een eerdere TrendRede noemden we Het Bruto Nationaal Geluk, dat ook het welzijn meeneemt in zijn metingen. De Universiteit van Utrecht lanceerde onlangs de Brede WelvaartsIndicator. Hierin worden ook zaken als gezondheid, milieu en inkomensverdeling meegenomen. Misschien moeten we er nog een toekomstwaarde aan toevoegen: de Nationale Veerkracht, de potentie om ook in de toekomst tot zinvolle oplossingen te komen voor problemen. Wij denken dat Nederland nog over voldoende veerkracht beschikt om vertrouwen te hebben in de toekomst.

De komende jaren zullen we niet alleen zien hoe de eigen identiteit als afscheiding met de wereld gebruikt wordt, maar juist ook hoe het eigen ik zijn unieke betekenis binnen het geheel op zoekt. Dat zal uitmonden in een nieuw evenwicht en nieuwe maatschappelijke levenskracht. Men is niet alleen wit of zwart, hetero of homo-seksueel, man of vrouw, of iets daar allemaal tussenin, men is ook buurtgenoot, Rotterdamer, Nederlander, wereldburger. Koning Willem-Alexander: "Dat is een oproep aan ieder van ons. Hoe gedragen we ons tegenover elkaar? Wat doen we er zelf aan om onze samenleving zo in te richten dat iedereen zich veilig weet en thuis kan voelen?"

Doelcirkels

De afgelopen jaren stonden in het teken van de afrekening. Binnen ieder systeem bleek sprake van fraude, misleiding of onachtzaamheid. De polarisatie die daar bij hoorde is niet vol te houden. Een burgeroorlog lijkt in niemands belang. Wie gaat er wat doen met zijn boosheid dan wel zijn betekenisbehoefte? We kunnen de camera's blijven richten op de scheuren in de huizen in Groningen. Maar we kunnen ook concrete plannen ontwikkelen om Nederland van het gas af te krijgen. Thuis-

zorgorganisatie Buurtzorg steelt al jaren de show met klinkende omzetcijfers en contente medewerkers, die in vertrouwen zelf de regie voeren: het bedrijf werd drie jaar op rij uitgeroepen tot Beste Werkgever van Nederland.

Wantrouwen is niet het juiste businessmodel. We zien ruimte voor levensbeschouwing in het bedrijfsleven. Waar blijft het *Uitzendbureau van de Wijsheid*, met theologen en filosofen, die, los van ieder godsdienstig protocol, individuen en bedrijven helpen om betekenis te vinden in het eigen bestaan? Het kan niet langer zijn dat bedrijven zich niet verbinden aan hun context, de samenleving, de wereld. Wie wil dat er een toekomst is, zal eraan bij moeten dragen. Niet voor niets scharen grote bedrijven zich achter het klimaatverdrag van Parijs. Hun boodschap: we willen wel, maar we kunnen het niet alleen. Er is een actieve behoefte om zich te verbinden aan een gezamenlijk doel. Het is bijna een versleten begrip, maar we moeten op zoek naar de verbinding.

De stappenteller

Waar kunnen we als individu of organisatie nieuwe betekenis toevoegen aan de bestaande gang van zaken? Dat vergt een continue afweging van de eigen rol binnen het geheel. Waar kunnen we afval reduceren of voorkomen, waar kunnen we diensten uitbreiden, waar kunnen we waarde toevoegen aan wat we doen? Een kleine opsomming van voorbeelden geeft een hoopvolle aanzet tot het antwoord: het gerenoveerde Thialf-stadion ligt vol met zonnepanelen die energie leveren waar individuele huishoudens via Powerpeers gebruik van kunnen maken. In Duitsland heeft zich al een moment voorgedaan waarop de energie gratis was, als voorbode van een energiepositieve wereld. In Geneve test men accu's die binnen 15 seconden opladen, waardoor langere afstanden ook elektrisch berijdbaar worden. In Friesland kocht een groep mensen uit een dorp een huis voor een Syrisch gezin. De stichting Verre Bergen koopt 200 Rotterdamse woningen en verdeelt ze, voor een betere en sterkere stad, onder Syrische gezinnen. We zien een groeiend aantal voorbeelden van altruïstische én succesvolle businessmodellen.

Aanzwellende zwerm

Het zal erop aankomen. Is de onderstroom krachtig genoeg om de zwijgende middengroep te overtuigen? Er komt hoe dan ook een nieuwe wereld op ons af, waarin technologische ontwikkelingen nog niet te bevatten systeemwijzigingen zullen vereisen. Dat vraagt om een holistisch en inclusief perspectief, hoe gaan we daar mee om? Welke keuze maakt ieder voor zich en welk deel daarvan is ook voor de ander? Spreken we onze individuele, latente mogelijkheden aan en worden we onderdeel van de aanzwellende zwerm die wil vernieuwen in plaats van vernietigen? We kunnen kleine stappen zetten op weg naar een menselijke maat. Met blijven hangen komen we niet meer weg. Maar ook niet met een definitieve keuze. Ieder moment kan zich er een beter passend alternatief aandienen. Kunnen omgaan met de dynamiek van voortschrijdend inzicht, dat hebben we nodig voor de toekomst. Stap voor stap keuzes maken, maar ten allen tijde bereid zijn daarbinnen bij te sturen als de omstandigheden laten zien dat er een betere weg is. Dat vraagt om welwillendheid, inschikkelijkheid en flexibiliteit. Als we allemaal het weinige dat we kunnen doen met volle overtuiging aanpakken, zijn we op weg naar een grote verandering.

Wij roepen 2017 uit tot het jaar van de Nationale Veerkracht.

de aanzwellende
 ZWERM

Colofon

De TrendRede 2017 is samengesteld door:

Christine Boland, christineboland.nl

Tony Bosma, extendlimits.nl, @tonybosma

Caroline van Beekhoff, c-marketingstrategie.nl, @cvanbeekhoff

Freija van Duijne, futuremotions.nl, @freijavanduijne

Tom Kniesmeijer, kniesmeijer.nl, @tomkniesmeijer

Brian Kragtwijk, powerfieldmedia.com, @kragtwijk

Hilde Roothart, trendslator.nl, @trendslator

Farid Tabarki, studiozeitgeist.eu, @studiozeitgeist

Marie-Lou Witmer, ml.witmer@witmer.nl, @marielouwitmer

Dit jaar werkten mee:

Marc de Roo, linkdesign.nl

Haroon Sheikh, dasym.com, @hsheikh

De TrendRede zou niet tot stand gekomen zijn zonder de mensen en bedrijven die hun medewerking gaven:

Het prachtige grafisch ontwerp is gemaakt door Theo Nijse, theonijse.com

PAKHUIS DE ZWIJGER*

De ruimte en de verzorging werden aangeboden door Pakhuis De Zwijger, Amsterdam. We danken alle medewerkers.

De livestream werd verzorgd door Powerfield Media, powerfieldmedia.com

De site werd ontworpen en geïnstalleerd door Caroline van Beekhoff.

Dit is de zevende TrendRede. Vanaf 2010 is er ieder jaar een Rede gepresenteerd.

Kijk op trendrede.nl, waar je alle TrendRedes gratis kunt downloaden.

Meer informatie over de TrendRede is op te vragen via initiator Tom Kniesmeijer of via info@trendrede.nl

► ► nationale
► veerkracht